

DÜMETÜLCENDEL

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 402-403; II, 560-562; III, 1025-1030; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 80; III, 224; IV, 169-170; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, I, 288-289; II, 62, 89, 166; III, 129; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 114, 262-263, 316; Belâzürî, *Fütâh* (Rıdvân), s. 72-75; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-luğa* (nşr. F. Krenkow v.dğr.), Haydarâbâd 1344 — Bağdad, ts., II, 301; *Tehzîbü'l-luğa*, XIV, 212; Bekrî, *Mu'cem*, II, 564-565; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 485-489; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ*, Kahire 1941, s. 267, 463-467; Diyarbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, II, 11, 128; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 564-575; a.mlf., *Hız Peygamberin Savaşları*, s. 126, 129-130, 136, 239; a.mlf., *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985, s. 293-294; Muhammed Beyyûmî Mehrân, *Dirâsât fî târîhi'l-ʿArabî'l-ʿadîm*, Riyad 1400/1980, s. 487-490; Abdülâzîz b. İbrâhîm el-Ömerî, *el-Hîref ve's-sinâ'ât fi'l-Hicâz fî ʿaş-ri'r-Resûl* [baskı yeri yok] 1985, s. 163; G. King, *The Historical Mosques of Saudi Arabia*, London 1986, s. 117-120; a.mlf., "A Mosque Attributed to 'Umar B. Al-Khattâb in Dumat al-Jandal in al-Jarf, Saudi Arabia", *JRAS*, sy. 2 (1978), s. 109-123; Abdülvehhâb Muhammed Ali el-Advânî, "el-Gazavâtü'n-nebeviyye, senevâtühe'l-hicriyye ve şühûruhe'l-kameriyye", *el-Mevrid*, IX/4, Bağdad 1401/1981, s. 542; Khaled Abdulaziz al-Dayel-Abdulaziz Al-Shadukhi, "Excavation at-Dumat al-Jandal", *Aḫlâl*, X, Dumat al-Jandal 1986, s. 64-79; J. Schleifer, "Cevf Sirhân", *İA*, III, 123-124; L. Vecchia Vaglieri, "Dumat al-Djandal", *EI*² (İng.), II, 624-626.

AHMET GÜNER

DUNLOP, Douglas Morton

(1909-1987)

İslâm tarihi ve felsefesi alanındaki araştırmalarıyla tanınan İngiliz şarkiyatçısı.

İskoçya'nın Renfrewshire bölgesindeki Paisley kasabasında doğdu. Yüksek öğrenimini Oxford Üniversitesi'nde tamamladı (1932); daha sonra Glasgow Üniversitesi'nde İbrânic ve Arapça öğrenimi gördü (1934-1937). Bunu takip eden iki yıl boyunca Bonn Üniversitesi'nde ve özellikle o dönemde İslâmî ilimler Bölümü'nde hoca olan Zeki Velidi Togan'ın yanında İslâmiyat ve şarkiyat araştırmaları yaptı. Bir aralık Türkiye ve Suriye'ye seyahatlerde bulunduktan sonra Glasgow Üniversitesi'ne tayin edildi (1939). Burada çalıştığı sürenin son iki yılında (1947-1948) yine bir İskoç üniversitesi olan St. Andrews'da Sâmi diller üzerine dersler verdi. 1950'den sonra Cambridge Üniversitesi'nde on iki yıl İslâm tarihi okuttu ve son olarak da Amerika Birleşik Devletleri'nin Columbia Üniversitesi'nde tarih profesörlüğü yaptı.

Eserleri. Çalışma sahasıyla ilgili müstakil kitapların yanı sıra çok sayıda makale, tercüme vb. ilmî yayınları da bulunan Dunlop'un tarih konusundaki telifleri arasında *The History of the Jewish Khazars* (Princeton 1954; New York 1967) yaygın bir üne sahiptir. İslâm, İbrânî ve Bizans kaynaklarına dayanarak kaleme aldığı bu eserinde Müsevî Hazar Türkleri'nin tarihini oldukça ayrıntılı şekilde incelemiştir. Yahudi asıllı olmadığı özellikle belirtilen (*EJd.*, VIII, 562) Dunlop'un Türk tarihinin böyle özel bir alanına eğilmesinde, anılan kaynakları değerlendirmesine imkân veren lisan bilgisi yanında hocası Zeki Velidi Togan'ın yönlendirmeleri de etkili olmuş görünmektedir. Nitekim bu eserde başvurduğu ve Hazar Türkleri'yle ilgili bölümünün İngilizce tercümesini verdiği (s. 109-114) *İbn Fazlan Seyahatnâmesi* Togan'ın doktora tezinin konusudur (*Ibn Fazlan's Reiseberichte*, Leipzig 1939). Doğrudan İslâm tarihi üzerine yaptığı araştırmalarda dikkatini genellikle ilgi çekici ayrıntılar üzerinde yoğunlaştırdığı görülen Dunlop için müslümanların gerek Avrupa gerekse Uzakdoğu ile olan ilişkileri ısrarlı bir inceleme konusu teşkil etmiştir. Dunlop'un bu konularda çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Doğu Türkistan'ın müslümanlarca fethi ve Talas Savaşı'yla ilgili bir eseri de Yûsuf Ya'kûb Meskûnî tarafından *Fethü'l-ʿArab li's-Şîn ve ma'ʿreketü Talas evi't-Talaḫ li-ğazvi bilâdi's-Şîn* (Bağdat 1968) başlığıyla Arapça'ya çevrilmiştir (bk. *Bibliyogrâfiyâ*, I, 374).

İslâm ilimleri ve medeniyeti konusunda *Arabic Science in the West* (Karaçi 1958) ve *Arab Civilization to A.D. 1500* (London 1971) adlı kitaplarının yanı sıra aynı saha ile ilgili çeşitli makalelerin de yazarı olan Dunlop, Ebû Zeyd el-Belhî'nin öğrencisi İbn Ferîğün'un ilimler tarihine dair *Cevâmi'ul-ʿulûm* adlı eserini hocası Zeki Velidi Togan için yayımlanan anma kitabında tanıtmıştır (*Zeki Velidi Togan'a Armağan*, s. 348-353). İslâm felsefesi alanında Dunlop'un üzerinde en çok durduğu ve hakkında eser verdiği kişi Fârâbî'dir. Bu filozoftan yaptığı tercüme eleştirilse de (bk. Butterworth, s. 12) *The Fusûl al-Madanî of al-Fârâbî* (Cambridge 1961) adlı tercüme ve neşriyle yine onun mantığa dair bazı eserlerinin tercüme ve neşirleri (bk. Abdurrahman Badawi, II, 485-486) Fârâbî araştırmalarında önemli katkılarda bulunmuştur. *Fuşûlü'l-medenî*'nin Hani-

fi Özcan tarafından yapılan Türkçe tercümesi de (İzmir 1987) Dunlop'un anılan neşrine dayanmaktadır. Onun üzerinde durduğu bir başka İslâm filozofu da *Tedbirü'l-mütevahhid* adlı eserini tercümesiyle birlikte neşrettiği (*JRAS*, 1945, s. 61-81) İbn Bâcce'dir. İki incelemesini daha İbn Bâcce'ye ayıran (*JQ*, II, 100-116; *BSOAS*, XIV, 463-477) Dunlop, Ebû Süleyman es-Sicistânî'ye nisbet edilen *Şivânü'l-ḫikme* adlı koleksiyonla ilgili olarak yaptığı *The Muntakhab Siwan al-Hikmah of Abû Sulaiman as-Sijistânî* (The Hague 1979) başlıklı neşir dolayısıyla da konuyla ilgili eser veren uzmanlar tarafından kayda değer görülmüştür (bk. Kraemer, s. 3). Dunlop'un kitapları ve birkaç yakın makalesinden başka *Encyclopaedia of Islam* (new edition) ve *Encyclopaedia Iranica*'da da birçok maddesi bulunmaktadır. Aristoteles'in *Ethica Nicomachea*'sının Arapça tercümesi (I-VI. kitaplar) üzerine kaleme aldığı makale ise (*Oriens*, XV [1962], s. 18-34) kayıp bir metni ortaya çıkarması bakımından ayrıca anılmaya değer bir çalışmadır.

BİBLİYOGRAFYA :

D. M. Dunlop, *The History of the Jewish Khazars*, Princeton 1954, s. 109-114; a.mlf., "Arab Relations with Tibet in the 8th and Early 9th Centuries A.D.", *İTED*, V (1973), s. 301-318; a.mlf., "The Gawami' al-ulûm of Ibn Ferîğün", *Zeki Velidi Togan'a Armağan*, İstanbul 1950-55, s. 348-353; A. S. Fulton — M. Lings, *Second Supplementary Catalogue of Arabic Printed Books in the British Museum*, London 1959, s. 601; Abdurrahman Badawi, *Histoire de la philosophie en Islam*, Paris 1972, II, 485-486; S. H. Nasr, *An Annotated Bibliography of Islamic Science*, Tahrân 1975, I, 12; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşriḫûn*, Kahire 1980, II, 139-140; *Bibliyogrâfiyâ: el-Vahdetü'l-ʿArabiyye (1908-1980)*, Beyrut 1983, I, 374; J. L. Kraemer, *Humanism in the Renaissance of Islam*, Leiden 1986, s. 3; C. E. Butterworth, "The Study of Arabic Philosophy Today", *MESA Bulletin*, XVII (1983), s. 12; C. Roth, "Historiography", *EJd.*, VIII, 562.

İLHAN KUTLUER

DUPNİÇE

Batı Bulgaristan'da bugünkü adı Stanke Dimitrov olan küçük bir şehir.

Bulgaristan'ın batısında Struma (Karasu) nehrine karışan Džerman nehrinin kenarında, Dupniçe ovasının güney ucunda, Sofya'dan Selânik'e uzanan karayolu ve demiryolu üzerinde yer alır. Buranın bir kasaba haline gelişi, Osmanlı hâkimiyeti döneminde XV. yüzyılın ikinci yarısında olmuştur. Osmanlılar zamanındaki adı olan Dupniçe Bulgarca Dupnit-

sa'dan gelir. Bu ad 1949-1950'de Marek, bu tarihten sonra ise Stanke Dimitrov şeklinde değiştirilmiştir. Osmanlı hâkimiyeti altında Köstendil sancağına bağlı bir kadılığın iktisadî ve idarî merkezi olması yanında bulunduğu bölgenin İslâmî merkezi haline gelmesiyle de önem kazanmıştır.

Dupniçe hakkındaki ilk kayıtlara, bir köy olarak geçtiği, Sofya'da bulunan 1445 tarihli bir Osmanlı tahrir defteri parçasında rastlanır. 1480 tarihli bir başka defter parçasında buranın artık bir idarî merkez haline geldiğini gösteren "nahiye-i Dupniçe" şeklinde kayıtlar mevcuttur. Dupniçe'nin kasaba oluşunda, muhtemelen Ahmed Bey tarafından yaptırılan külliye önemli rol oynamıştır. Üzerinde bir köprü inşa ettirilmiş olan nehrin kenarında geçit noktasının yakınında yaptırılan büyük kubbeli cami, hamam ve mektepten ibaret bu külliye vasıtasıyla kasabanın ana iskân nüvesi teşkil edilerek gelişme yönü belirlenmişti. Yeni kasabanın temelini oluşturan bu külliyenin inşa yeri, aynı zamanda Sofya-Selânik ana yolu ile önceleri önemli bir güzergâh olup daha sonraları Balkan savaşlarından beri önemini kaybetmiş olan Edirne-Filibes-Samakov-Köstendil-Üsküp yönünde Makedonya ve Arnavutluk'a uzanan yolun kavşak noktasında bulunuyordu.

1499'da burayı gören Alman şövalyesi Kölnlü Arnold van Harff, Tobinitsa adıyla andığı Dupniçe'yi güzel bir kasaba olarak tarif eder. Kasabanın nüfusu hakkında ayrıntılı kayıtlara XVI. yüzyıl başlarına ait bir tahrir defterinde rastlanır. Buna göre cemaat başlığı altında kaydedilen müslüman nüfus kırk iki hâne, hıristiyan nüfus ise 141 hâne idi (BA, MAD, nr. 170, vr. 99^{a-b}). Müslüman nüfus içinde yer alan on hâne ihtida etmiş hıristiyanlardan oluşuyordu. Hâne sayısına göre kasabanın toplam nüfusu bu sıralarda 900-1000 kişi civarında olup bunun % 23'ünü müslüman nüfus teşkil ediyordu. 1573 tarihli bir başka defterden kasabanın daha da geliştiği anlaşılmaktadır. Bu tarihte 120 hâne yirmi mücerred (bekâr) müslüman nüfusa karşılık 160 hâne kırk bir mücerred hıristiyan bulunuyordu. Bu rakamlara göre kasabanın nüfusu yaklaşık 1500-1600 civarında idi ve bunun % 43'ü müslüman nüfustan oluşuyordu. XVI. yüzyılın ikinci yarısında müslüman ve hıristiyan nüfusta görülen bu denge Osmanlı hâkimiyeti boyunca hemen hemen aynı kaldı.

1573'te Dupniçe'de Ahmed Bey'in yaptırdığı bir cami ile Mehmed Çelebi, Dizdar Hasan ve Turhan Çelebi mahalle meşitleri yer alıyordu. 998'de (1589-90) burayı ziyaret eden Âşık Mehmed, Dupniçe'yi kalesi bulunmayan, cuma namazı kılınabilecek bir cami ile bir hamamı olan küçük bir kasaba ve pazar yeri olarak belirtir. Ayrıca bu sırada kasabanın zenginlerinden birinin bir hamam inşa ettirmekte olduğundan da bahseder. Bu bilgi Kâtib Çelebi'nin eserinde de aynen yer alır. 1071'de (1660-61) buraya gelen Evliya Çelebi Dupniçe'de birkaç cami, medrese, mektep, hamam ve hanın bulunduğunu yazarsa da fazla ayrıntılı bilgi vermez. Ev sayısı hakkında verdiği rakam ise oldukça mübalağalıdır. Evliya Çelebi ayrıca biri Bektaşî dedesi Hüsam Dede'ye ait iki tekkenin varlığından da söz eder.

XVIII. yüzyıl sonlarında Dupniçe, yarı bağımsız bir idare kuran Arnavut asıllı Voyvoda Süleyman Kargalija'nın merkezi oldu. 1813'te ölen bu derebeyi, 100 yıl sonra dahi bölgede unutulmayacak kadar acı hâtıralar bırakmıştı. 1828'de kasabayı gören seyyah J. Hütz burada 6000 kişinin yaşadığını, bir cami ile birçok Rum Ortodoks kilisesinin yer aldığını belirtir. 1836'da Fransız coğrafyacı Ami Boué birçok küçük cami gördüğünü ifade eder. Kasabadaki umuma mahsus binalar hakkında daha ayrıntılı ve tamamlayıcı bir liste mahallî tarihçi Biserov tarafından verilmektedir. Biserov 1867'de Dupniçe'de 1432 ev, dört mahzen, üç hamam, on bir cami, iki imaret-medrese, yedi mektep, dokuz tekke, iki kilise ve bir sinagogun mevcut olduğunu belirtir.

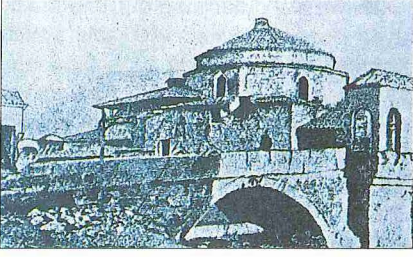
XVI. yüzyıl boyunca denizden 520 m. yükseklikteki Dupniçe ovasında ve Struma nehri boyunda Ahî-i Bâlâ, Ahî-i Zîr (şimdi Jahinovo), Baraklı (Barakovo), Göklemez (Usoika), Halidler (harap), Hamzabeyli (Zelen Dol), Hasanobası (harap), Karamanobası (harap), Resuller (Resilovo), Samurhanlı (Samoranovo), Sarılar (harap), Sendelobası (harap), Süleyman (harap) gibi Türkçe isimler taşıyan birçok müslüman köyü kurulmuştu. Defterlerde bu köyleri kuranların ve yerleşenlerin çoğunun askerî hizmetlerde kullanılan yörük grupları olduğu açık bir şekilde ifade edilir. Ayrıca bazılarının da Selânik yörüklerine bağlı oldukları anlaşılmaktadır. Bunların Struma vadisini takip ederek Güney Makedonya yoluyla Dupniçe bölgesine gelip yerleştikleri tahmin edilmektedir.

XIX. yüzyıla kadar idarî durumunu koruyan Dupniçe kazası, 1860'taki eyalet düzenlemeleri sırasında bağlı bulunduğu eski Köstendil sancağı parçalanınca iki ana kısma ayrıldı. Kuzeydeki kısmın merkezi Dupniçe, güneydeki kısmın merkezi ise Cum'a-i Bâlâ (Gorna Džumaja, 1950'de Blagoevgrad) oldu. Her iki kısım da Tuna vilâyetine bağlıydı. Bu vilâyete ait 1290 (1873-74) tarihli salnâmede, kasabada ve bölgede yaşayanların sayıları hakkında ayrıntılı bilgi bulunmaktadır. Buna göre Dupniçe'de 660 hânedede toplam 2906 müslüman, 583 hânedede ise toplam 2836 gayri müslim nüfus yaşıyor, kazadaki elli dokuz köyde 20.314 kişi bulunuyor, bunun yalnızca 766'sını müslümanlar teşkil ediyordu. XVI. yüzyılda görülen çok sayıdaki yörük köyü bu sıralarda tamamıyla ortadan kalkmış durumdaydı.

Dupniçe 1878'de yeni Bulgar devletine katıldı. Müslüman-Türk nüfusun hemen hemen tamamı Osmanlı topraklarına göç etti. Kasabadaki İslâmî binalar ihmal sebebiyle yirmi otuz yıl içinde ortadan kalktı. Müslüman ahalinin çekilmesiyle boşalan yerlere civardaki dağlarda yaşayan Bulgarlar yerleştirildi. Güney kesimdeki Cum'a-i Bâlâ kasabası 1912'ye kadar Osmanlı idaresinde kaldıktan sonra Bulgaristan'a terkedildi. Bugün Dupniçe, hiçbir modern özelliği olmayan kasvetli bir kasaba durumundadır. Sadece merkezde yer alan Ahmed Bey Camii bu kasvetli havayı yumuşatmaktadır. Bu cami XVI. yüzyıl işçiliğini hatırlatan mukarnas süslemeleri, büyük kubbesi, girişte üç kubbeli revakları ile dikkati çeker. XV. yüzyıldaki orijinal şekildedir sadece minaresi kalan cami, aslına uygun olarak bir sonraki yüzyılda yeniden inşa edilmiştir. Yakın zamanlarda dikkatlice restore edilen cami ve yanındaki türbe bugün bir sanat galerisi olarak kullanılmaktadır.

Osmanlı hâkimiyetine girmeden önce Dupniçe bölgesinde çoğu Ortaçağ yapısı duvarları resimlerle süslü Saparevo-Banja, Boboševo yakınında Struma üzerindeki Todor ve 1950'de tahrip edilen Marvodol gibi Bizans-Bulgar kiliseleri Osmanlı idaresi boyunca ayakta kalmış, ayrıca XV-XVI ve XVII. yüzyıllarda, bazıları Bulgar mahallî duvar resimlerinin en iyi örneklerine sahip birçok kilise ve manastırın inşasına da izin verilmiştir. Bilhassa II. Selim'in kızı ve Sokullu Mehmed Paşa'nın hanımı Esmihan Sultan'ın vakif köyü Boboševo'da bu tür duvar re-

DUPNIÇE

Dupniçe'de Osmanlı taş köprüsü ile Ahmed Bey Külliyesi'ni gösteren XX. yüzyıl başlarında çekilmiş bir fotoğraf (J. Petkov, *Bulgarien, Sofia 1932*, s. 43)

simlerinin en iyi örnekleri yer alır. 1573'te Boboševo en az 330 hâneye sahip, yörenin en büyük yerleşme yeri durumundaydı. Civarındaki Vukovo ve Pastuh köylerinde de Osmanlı döneminde yapılmış birçok kilise mevcuttu. Ayrıca Dupniçe kazasında, Aynaroz (Mount Athos) dışında Balkanlar'ın en büyük manastırı olan meşhur Rila Manastırı bulunmakta olup burası zengin kütüphanesiyle Bulgar edebî örneklerinin sergilendiği en seçkin merkezlerden biridir. Hatta Yıldırım Bayezid döneminden başlayan Osmanlı belgeleri de burada korunmaktadır. Bu manastır, 1830'larda eski Bulgar ve Bizans sanatının çeşitli unsurları ile saf Osmanlı tarzının karışımı bir üslupta yeniden tamir edilmiştir. Bütün bu binaların mevcudiyeti, Osmanlı dinî siyasetinin bu bölgedeki en önemli göstergesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *MAD*, nr. 170, vr. 99^a-b; TK, *TD*, nr. 85, 90; Aşık Mehmed, *Menâzirü'l-avâlim*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 616, II, vr. 22^a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 567-568; J. Hütz, *Beschreibung der europäischen Türkei*, München 1828, s. 250-251; J. Ivanov, *Severna Makedonija* (ed. D. J. Biserov), Sofia 1906, s. 183-189; D. Ihčiev, *Turskite Dokumenti na Rilskija Monastir*, Sofia 1910; I. Kepov, *Minamoto i segašno Boboševo*, Sofia 1935; A. Medžidiev, *Istorijatana Grad Stanke Dimitrov/Dupnița, i pokrainata mu ot XVI vek do 1963 g.*, Sofia 1969; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 156-157, rs. 94; T. Dremiszova — Nelčinova — I. L. Slokosta, *Arheoloģičeski pametnitsi ot Kustendilski Okrâg, Sofia 1978*; E. Floreva, *Tšarkvata Prorok Ilija v Boboševo*, Sofia 1978; M. Sokoloski, *Turski Dokumenti za Istorijeta na Makedonskiot Narod, Opširni popisni defteri od XVI vek za Kustendilskiot Szandžak*, Skopje 1983, V/1, tür.yer.; Machiel Kiel, *Art and Society of Bulgaria in the Turkish Period*, Assen 1985, s. 108-111, 159-164; B. Rajkov v.dğr., *Slavjanski Râkopisi v Rilskija Manastir*, Sofia 1986, I, tür.yer.

MACHIEL KIEL

DURÂH

(bk. BEYTÜLMA'MÜR).

DURAK

Kur'an-ı Kerim'in hat ve tezhibinde âyetlerin sonlarındaki durak yerlerini belirtmek üzere nokta yerine geliştirilmiş geometrik kompozisyonlara veya stilize bitki motiflerine verilen ad
(bk. TEZHİP).

DURAK

Türk dinî müsikisinin tekke müsikisine ait formlarından biri.

Mevlevîlik dışındaki tarikatların hemen hepsinde, zikirin birinci bölümünü teşkil eden kelime-i tevhidden sonra "ism-i celâl" zikrine geçilmeden önce verilen arada bir veya iki zâkir tarafından okunan, serbest olarak bestelenmiş Türkçe manzumelere durak denir. Bunlara, iki zikir arasındaki durma sırasında okunduğundan bu adın verildiği kabul edilmektedir. Durak güfteleri, dervişleri ismi celâl zikrine hazırlamak üzere daha çok Allah'ın yüceliği, kudreti, sıfatları gibi konuları işleyen mutasavvîf şairlerin şiirlerinden seçilmiştir. Üslup ve ritim bakımından aralarında bir fark bulunmayan duraklar ve na'tlar sadece güftelerinin konuları ile birbirinden ayrılır. Durak güftelerinde çok defa dört mısralık manzumeler tercih edilmiş olup bunların da sadece birinci ve üçüncü mısraları farklı nağmelere sahiptir. İkinci ve dördüncü mısralar birinci mısraın bestesiyle okunur, üçüncü mısra ise eserin meyanını teşkil eder. Terennümü bulunmayan duraklarda arzu edilen yerlere "Hak dost, dost, âh, hû, yâ Hak" gibi lafzî terennümlerin yerleştirildiği görülmektedir.

Her makamdan bestelenebilen durakların tarih boyunca usulsüz olarak bestelendiği ve serbest bir şekilde okunduğu kanaati yaygınsa da müzikolog-bestekâr Subhi Ezgi bu eserlerin durak evferi usulüyle ölçüldüğü kanaatindedir ve tesbit ettiği durakların notalarını da bu şekilde yayımlamıştır (bk. bibl.).

Durak okurken ilâhilerde olduğu gibi içinde bulunulan kamerî ayın çeşitli özelliklerine uygun güfteli olanlarının seçilmesine bilhassa dikkat edildiği nakledi-

li. Meselâ muharremde Hz. Hüseyin ve Ehl-i beyt sevgisini, rebülevvel ve rebüülâhir aylarında Hz. Muhammed'in doğumunu, zilkade ve zilhiccede hacca konu alan eserler seçilmiştir.

Mevcut el yazması güfte mecmualarındaki kayıtlardan hareketle durak formundaki ilk örneklerin XVII. yüzyıldan itibaren görülmeye başlandığı ve zamanımıza kadar 500 civarında durak bestelendiği söylenmekteyse de bunlardan büyük bir kısmı unutulduğundan Subhi Ezgi ancak otuz dokuz adedinin notasını yayımlayabilmiştir. Cumhuriyet döneminde tekkelerin kapatılmasına (1925) rağmen bu form yeni eserlerle hayatini bir müddet daha devam ettirmiştir. Bu dönemde bestelediği 108 adet durakla Hüseyin Sadettin Arel'in (ö. 1955) ayrı bir yeri vardır.

Durak okunması özel bir üslup ve maharet ister. Bu sebeple dinî müsikî icracısı olarak durak okumakla şöhret bulmuş müsikîşinaslar vardır. Bunlar arasında Mutafzâde Ahmed Efendi (ö. 1883), Behlül Efendi (ö. 1895) ve "Durakçı" lakabı ile tanınan Hacı Nâfiz Bey (ö. 1898) en ünlüleridir. Durak aslında tekke müsikisine ait bir form olmakla beraber vakfiyelerinde şart koşulduğu için bazı camilerde cuma namazından önce bir veya iki kişi tarafından okunduğu da görülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Ezgi, *Türk Musikisi*, III, 60-63; a.mlf., *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit - Na't - Salât - Durak*, İstanbul 1945; Ergun, *Antoloji*, II, 719-723; Karadeniz, *Türk Musikisi*, s. 199, 710; Nuri Özcan, *XVIII. Yüzyılda Osmanlılar'da Dinî Musikî* (doktora tezi, 1982), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 37-38; Halil Can, "Dinî Türk Musikisi Lügatı", *MM*, sy. 218 (1966), s. 56; a.mlf., "Tasavvuf/Tarikatlar Musikisi" (röportaj: Etem Ruhi Üngör), a.e., sy. 295 (1974), s. 20; Pakalın, I, 483; Öztuna, *BTMA*, I, 232-233.

NURİ ÖZCAN

DURAK EVFERİ

Türk müsikisi usullerinden.

Yirmi bir zamanlı ve sekiz vuruşlu bir büyük usuldür. İçerisinde Türk aksağı usulü bulunan yegâne iki usulden biri olması da diğer bir özelliğidir. Başta bir Türk aksağı ile onu takip eden dört adet sofyardan meydana gelmiş olup 21 / 4'lük ikinci mertebesi kullanılmıştır. Bu usulle ölçüldüğü kabul edilen durak formundaki eserler, usule dahil olmayan ve altında genellikle "dost" sözünün yer